

LINKS ≠ WOKE

Susan Neiman

Links
≠
woke

LEMNISCAAT  ROTTERDAM

© Nederlandse vertaling: Sonja Matthews en uitgeverij Lemniscaat
Vormgeving: Marc Suvaal
Nederlandse rechten: Lemniscaat b.v., Rotterdam, 2023
Oorspronkelijke titel: *Left Is Not Woke*
Copyright © Susan Neiman, 2023

ISBN 978 90 477 1559 7

NUR 730

Druk- en bindwerk: Drukkerij Wilco, Amersfoort

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier

Inhoud

1	Inleiding	11	
2	Universalisme en tribalisme	21	
3	Recht en macht	65	
4	Vooruitgang en vernietiging	99	
5	Conclusie	133	
	Dankwoord	149	
	Noten	151	
	Over Susan Neiman	157	

Inleiding

Dit boek is geen oproep tot politieke samenwerking of aanklacht tegen de cancelcultuur. Ook ga ik het niet hebben over de verdienste van *liberals** om andersdenkenden te willen begrijpen, al vind ik dat wel degelijk een verdienste. Ik beschouw mijzelf echter niet als een liberal, misschien omdat ik in een deel van de wereld woon waar de term 'liberaal' gewoon 'libertariër' betekent en je uit diverse linkse standpunten kunt kiezen. Zelf ben ik altijd zeer links geweest: ik ben opgegroeid in Georgia ten tijde van de Burgerrechtenbeweging en toen nog linkser geworden. In een tijd waarin in de Amerikaanse cultuur zelfs de term 'liberal' al vaak een beschimping is, wordt gemakkelijk vergeten dat het in het land van de vrijheid ooit volkomen respectabel was om socialist te zijn. Niemand minder dan Albert Einstein schreef op het hoogtepunt van de Koude Oorlog een trotse verdediging van het socialisme. Net als Einstein en vele anderen vind ik het dan ook prima om links en socialist te worden genoemd.

Waarin links en liberals van elkaar verschillen, is dat links de opvatting huldigt dat we naast politieke grondrechten die onze vrijheid van meningsuiting, godsdienst, verplaatsing en stemmen garanderen, ook aanspraak maken op sociale grondrechten die de daadwerkelijke uitoefening van die politieke rechten ondersteunen. Auteurs die liberal zijn, noemen die sociale rechten secundaire arbeidsvoorwaarden of vangnetten, termen die de indruk wekken dat fatsoenlijke arbeidsomstandigheden, onderwijs, gezondheidszorg en huisvesting een kwestie van liefdadigheid zijn, en niet van rechtvaardigheid. Maar deze en andere sociale rechten op fatsoenlijke arbeidsomstandigheden, onderwijs, gezondheidszorg, huis-

* De term *liberals* verwijst in de Verenigde Staten naar mensen met progressief-liberale opvattingen. (Noot van de vertaler.)

vesting en deelname aan het culturele leven zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties uit 1948. Het merendeel van de lidstaten mag de Verklaring dan hebben geratificeerd, er is nog geen enkel land dat een maatschappij heeft gecreëerd waarin die rechten zijn verzekerd, en bovendien heeft de Verklaring geen rechtskracht. Met vertalingen in 530 talen is de Verklaring het meest vertaalde document ter wereld, maar het blijft een ambitie. Links zijn betekent dat je onderschrijft dat die ambitie geen utopie is.

‘Een geleidelijke overgang naar een participatief socialisme door in individuele landen het juridische, fiscale en sociale systeem te veranderen, zonder op consensus van de hele wereld te wachten, is heel goed mogelijk,’ aldus de econoom Thomas Piketty.¹ Volgens hem is dit te realiseren door middel van belastingverhogingen die zouden neerkomen op lagere belastingtarieven dan de tarieven die in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk golden in de naoorlogse periode van grootste economische groei. Identiteitsconflicten, zo concludeert hij, worden juist aangewakkerd door teleurstelling over de ideeën van een rechtvaardige economie en sociale rechtvaardigheid.² En toch ga ik het in dit boek niet hebben over het standpunt dat links meer aandacht zou moeten besteden aan economische ongelijkheid dan aan andere vormen van ongelijkheid. Ik ben het daar wel mee eens, maar dat standpunt is al eerder verdedigd. Waar ik me in dit boek vooral op wil richten, is de wijze waarop hedendaagse stemmen die te boek staan als links, afstand hebben gedaan van de filosofische ideeën die essentieel zijn voor elk links standpunt: een streven naar universalisme boven tribalisme, een duidelijk onderscheid tussen recht en macht en een geloof in de mogelijkheid van vooruitgang. Al deze ideeën hangen met elkaar samen.

Behalve als incidentele doelen kom je deze ideeën in het hedendaagse debat nauwelijks tegen. Dat is ook de reden waarom vrienden van mij in diverse landen tot de sombere conclusie zijn gekomen dat ze kennelijk niet meer links zijn. Ondanks dat ze zich hun hele leven hebben ingezet voor sociale rechtvaardigheid, voelen ze zich vervreemd door de ontwikkelingen bij wat ook wel woke-links, extreem links of radicaal links wordt genoemd. Ik ben niet

bereid om het woord 'links' op te geven of het binaire idee te accepteren dat degenen die niet woke zijn per definitie reactionair zijn. In plaats daarvan wil ik onderzoeken hoe het komt dat degenen die zichzelf tegenwoordig als links beschouwen, afstand hebben gedaan van de kernideeën die iedereen die links is zou moeten onderschrijven.

Zijn er in een tijd dat er overal ter wereld antidemocratische, nationalistische bewegingen in opmars zijn, geen urgentere problemen dan het ontwikkelen van de juiste theoretische onderbouwing?

Een kritische analyse uit linkse hoek van degenen die dezelfde waarden lijken te delen, lijkt misschien narcistisch. Maar de verschillen die mij scheiden van degenen die woke zijn, zijn niet klein. Ze zijn niet louter een kwestie van stijl of toon; ze raken het hart van wat het betekent om links te zijn. Rechts is misschien gevaarlijker, maar links heeft afstand gedaan van die ideeën die we nodig hebben als we de ruk naar rechts willen tegengaan.

Deze ruk naar rechts is internationaal en georganiseerd. In Bangalore en Boedapest en daarbuiten komen rechtse nationalistengereguleerd samen om elkaar steun te bieden en strategieën uit te wisselen, ook al denkt elke natie dat haar eigen beschaving superieur is. Hun onderlinge solidariteit wijst erop dat nationalistische overtuigingen slechts in beperkte mate zijn gebaseerd op het idee dat Hongaren/Noren/Joden/Duitsers/Engelsen/hindoes de beste groepering zijn. Wat hen bindt is het principe van het tribalisme zelf: je kunt je alleen echt verbonden voelen met de leden van je eigen groep, en je hoeft je bij niemand anders diepgaand betrokken te voelen. Het is wel heel ironisch dat de tribalisten van vandaag zich gemakkelijker kunnen verenigen dan degenen wier overtuigingen zijn gebaseerd op het universalisme, of ze dat nu erkennen of niet.

De woke-beweging is geen beweging in de traditionele zin. Het eerste geregistreerde gebruik van de frase *stay woke* dateert uit 1938 en is afkomstig uit het nummer *Scottsboro Boys* van de beroemde blueszanger Lead Belly, dat was opgedragen aan negen zwarte tieners wier doodstraf voor verkrachtingen die ze nooit hadden gepleegd uitsluitend kon worden voorkomen door jaren-

lang internationaal protest. Alert blijven op onrecht, op tekenen van discriminatie, daar is toch niets mis mee? Maar in slechts luttele jaren is de term ‘woke’ veranderd van een compliment in een scheldwoord. Hoe is dat gekomen?

Bij Ron DeSantis, Rishi Sunak en Eric Zemmour werd de term ‘woke’ een leus om iedereen die zich tegen racisme verzette aan te vallen, net zoals een paar jaar eerder de betekenis van de term ‘identiteitspolitiek’ volledig was veranderd. Maar de schuld ligt niet volledig bij rechts. Volgens Barbara Smith, een van de oprichters van het Combahee River Collective dat de term had gemunt, werd de term ‘identiteitspolitiek’ later in een betekenis gebruikt die nooit de bedoeling was. ‘Het lag absoluut niet in onze bedoeling om alleen maar te werken met mensen die hetzelfde waren als wij,’ zei ze. ‘We waren er juist een groot voorstander van om met allerlei verschillende mensen aan gemeenschappelijke problemen te werken.’³

Sommigen zullen stellen dat de kiem voor misbruik al in de oorspronkelijke bedoelingen aanwezig was, maar het is duidelijk dat de termen ‘identiteitspolitiek’ en ‘woke-politiek’ geen van beide met de vereiste nuance werden gebezigd. Beide termen zorgden voor verdeeldheid en vervreemding, wat al snel werd uitgebuit door rechts. Universiteiten en ondernemingen zijn meer geneigd tot woke-excessen dan opbouwwerkers. De ergste vorm van misbruik is het woke-kapitalisme dat de vraag naar diversiteit kaapt om de winst te vergroten. Volgens de historicus Touré Reed is dit doelbewust: ondernemingen denken dat ze zwarte markten kunnen aanboren door zwarte werknemers in dienst te nemen.⁴ De toe-eigening is vaak onverbloemd en schaamteloos. In een rapport over de filmindustrie stelde McKinsey:

De industrie zou door de hardnekkige rassenongelijkheid aan te pakken jaarlijks tien miljard dollar aan extra inkomsten kunnen genereren, ongeveer zeven procent meer dan het geraamde basisniveau van 148 miljard dollar.⁵

Maar zelfs zonder de ongebreidelde uitbuiting van wat ooit als een progressief doel was begonnen, is woke vaak een vorm van sym-

boolpolitiek geworden in plaats van een politiek die gericht is op maatschappelijke verandering. Woke-kapitalisme werd in Davos 2020 het dominante thema genoemd, maar de bijeenkomst verwelkomde de openingsspreker Donald Trump wel met een staande ovatie.⁶ Het feit dat rechtse politici het woord ‘woke’ met zoveel minachting uitspuwen, moet ons er niet van weerhouden om het te onderzoeken.

Valt de term ‘woke’ te definiëren? Woke begint met bekommernis om gemarginaliseerde personen en eindigt ermee dat die mensen alleen nog in dat perspectief worden gezien. Met het idee van intersectionaliteit had het accent kunnen komen te liggen op het feit dat we allemaal over meerdere identiteiten beschikken. In plaats daarvan kwam het accent op de meest gemarginaliseerde delen van iemands identiteit, die werden uitvergroot tot een woud van trauma’s.

‘Woke’ benadrukt het onrecht dat bepaalde groepen is aangedaan en wil de hierdoor ontstane schade herstellen. Doordat het accent op machtsongelijkheid ligt, wordt het concept van rechtvaardigheid vaak veronachtzaamd.

‘Woke’ eist dat naties en volkeren hun criminele verleden onder ogen zien. Dit leidt vaak tot de conclusie dat de hele geschiedenis misdadig is.

Wat verwarrend is aan de woke-beweging is dat de aanhangers alle gevoelens uiten die traditioneel bij links horen: empathie voor de gemarginaliseerden, verbolgenheid over het lot van de onderdrukten, vastberadenheid dat onrecht uit het verleden rechtgezet zou moeten worden. Die gevoelens lopen echter spaak door een reeks theoretische aannames waardoor ze uiteindelijk worden ondermijnd. De term ‘postmoderne theorie’ is een dusdanig vaag en trendy begrip dat de term zelfs voor de lancering van een modelijn is gebruikt, maar ook al heeft de term vandaag de dag geen duidelijke inhoud, hij geeft wel een bepaalde richting aan.

Wat zeer uiteenlopende intellectuele, door de term ‘postmoderne theorie’ met elkaar verbonden bewegingen met elkaar gemeen hebben, is een verwerping van de epistemologische kaders en politieke aannames van de Verlichting. Je hoeft je geen jaren met het ontraadselen van Judith Butler of Homi Bhabha bezig te houden

om door de postmoderne theorie te worden beïnvloed. De aannames die momenteel in onze cultuur zijn verweven, merken we zelden op omdat ze over het algemeen als vanzelfsprekende waarheden worden geuit. Omdat ze als simpele beschrijvingen van de werkelijkheid worden gepresenteerd, en niet als ideeën die we in twijfel zouden kunnen trekken, is het lastig om ze rechtstreeks ter discussie te stellen. En degenen die op de universiteit hebben geleerd om elke waarheidsaanspraak te wantrouwen, zullen ook onwaarheden niet gauw durven te erkennen.

The New York Times is een goed uitgangspunt, aangezien die krant in meerdere landen de maatstaven bepaalt. Hoewel *The New York Times* nog altijd de gangbare neoliberale consensus belichaamt die de krant altijd heeft vertegenwoordigd, is de krant sinds 2019 steeds meer en steeds openlijker woke geworden. Naast het omstrede ‘1619 Project’* heeft die omslag tot echte vooruitgang geleid, met name tot een stijging van het aantal zwarte en bruine stemmen en gezichten. Maar hier volgt een zin die de krant in 2021 afdruckte:

Ondanks de Indiase wortels van vicepresident Kamala Harris zal de regering-Biden wat betreft de hindoe-nationalistische agenda van Modi misschien minder vergevingsgezind blijken te zijn.

Als je de zin snel leest, ontgaat je misschien de theoretische aanname, namelijk dat politieke standpunten worden bepaald door iemands etnische achtergrond. Als je niets over het huidige India weet, mis je misschien het feit dat de felste critici van Modi’s gewelddadig hindoeëntisme zelf Indiaas zijn. Degenen die het meest uitgesproken zijn noemen het fascisme.

Rond dezelfde tijd verbaasden de meeste Amerikaanse media zich over een verrassend fenomeen bij de Amerikaanse verkiezingen van 2020. De racistische houding van Donald Trump ten aan-

* Het ‘1619 Project’ werd in 2019 gelanceerd op de 400^{ste} gedenkdag van de aankomst van de eerste tot slaaf gemaakte Afrikanen in het koloniale Virginia in 1619. (Noot van de vertaler.)

zien van zwarten en latino's was tijdens zijn gehele ambtsperiode voor iedereen duidelijk zichtbaar geweest, maar toch kreeg hij van die groepen meer stemmen dan vier jaar eerder. In plaats van de aanname ter discussie te stellen dat demografie allesbepalend zou zijn, probeerden de journalisten de kwestie haastig te verklaren door ons te vertellen dat latinogemeenschappen zeer divers zijn: Puerto Ricanen zijn geen Cubanen, Mexicanen geen Venezolanen. Elke gemeenschap heeft haar eigen geschiedenis, cultuur en belangen en moet als zodanig worden gerespecteerd. Los van het feit dat dit eigenlijk geen verklaring bood voor de stijging in het aantal zwarte stemmers, biedt het opsplitsen van groepen in kleinere groepen geen oplossing. Mensen zijn divers. Zwarte, witte of bruine gemeenschappen zijn geen van alle homogeen. We doen dingen om andere redenen dan dat we tot een bepaalde groep behoren.

Hoewel de veronderstelling dat dat niet het geval is afkomstig is van media die de huidige Republikeinse partij niet echt een warm hart toedragen, zijn de aannames niet heel anders dan die waardoor het doen en laten van Donald Trump wordt gedreven: de aanstelling van een neurochirurg tot minister voor stedelijke ontwikkeling, omdat hij zwart was; de opdracht aan zijn waarde-loze schoonzoon om een van de grootste problemen op het gebied van buitenlands beleid ter wereld op te lossen, omdat hij Joods was; de aanstelling van een extreemrechtse katholieke vrouw als opvolgster van Ruth Bader Ginsberg, omdat ze beiden vrouw waren; de aanstelling van een regelrechte diplomatieke ramp als ambassadeur voor Duitsland, omdat hij homoseksueel was.

Het feit dat Berlijn al bijna een eeuw een homovriendelijke stad is, weerhield de inwoners er niet van om hun ontzetting over het ondiplomatieke gedrag van Richard Grenell op zeer ondiplomatieke wijze te uiten. De kortstondige Britse regering onder Truss was het meest recente voorbeeld van diezelfde tactiek: de aanstelling van het meest diverse kabinet in de Britse geschiedenis en tegelijkertijd het conservatiefste beleid sinds mensenheugenis. De vijgenbladeren waren te klein om de schaamte te bedekken.

Wat vindt u belangrijker: de toevallige eigenschappen die we bij onze geboorte hebben meegekregen, of de principes die we

steunen? Van huis uit legde rechts het accent op het eerste en links het accent op het tweede. Daarin heeft een omslag plaatsgevonden nu een liberal politica als Hillary Clinton de verkiezing van de eerste Italiaanse vrouwelijke premier toejuicht als een 'breuk met het verleden' en daarbij voorbijgaat aan het feit dat Giorgia Meloni's standpunten dichter bij het fascistisch verleden van Italië liggen dan die van al haar voorgangers sinds de Tweede Wereldoorlog. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de theorieën van woke-aanhangers hun empathische gevoelens en emancipatoire bedoelingen ondermijnen. Niet alleen hebben die theorieën sterk reactionaire wortels; sommige bedenkers ervan waren regelrechte nazi's.

In hoeverre waren de intellectuele inspanningen van Carl Schmitt en Martin Heidegger verbonden met hun lidmaatschap van de nazipartij? Aan die vraag zijn vele wetenschappelijke studies gewijd, en in dit boek ga ik me niet aan die netelige kwestie wijden. Veel van de literatuur is van het 'ja, maar'-soort, waar het 'maar' verwijst naar het feit dat de filosoof in kwestie niet álles van de nazi-ideologie had geaccepteerd, heimelijk kritiek had geuit of de partij vroegtijdig had verlaten. Weer anderen bieden complexe conceptuele analyses waarin zij betogen dat een bepaald belangrijk onderdeel van hun filosofie onverenigbaar was met het nazisme. Het complexe karakter van die analyses moet de woede onderdrukken, alsof uitsluitend slechte manieren of filosofische oppervlakkigheid zouden kunnen leiden tot ontzetting. Het feit dat beide heren niet alleen de nazi's dienden, maar dat ook nog lang na de oorlog verdedigden, is oud nieuws. Vandaag de dag richt de woede zich op racistische passages uit achttiende-eeuwse filosofische verhandelingen.

Hoe je de relatie tussen hun filosofie en politieke overtuiging ook interpreteert, een aantal dingen staat vast: Schmitt verwierp het universalisme en elke opvatting van rechtvaardigheid die het begrip van macht overstijgt, en Heideggers antimodernisme en oproep tot de deugdzaamheid van het platteland waren dieper geworteld dan al zijn andere overtuigingen. Die houdingen hebben ongetwijfeld invloed gehad op hun besluit om zich achter de nazi's te scharen – en op hun weigering om die beslissing na de oorlog te verwerpen.

Gezien de feiten is het onbegrijpelijk dat degenen die zich bekommeren om het kolonialisme Schmitt willen bestuderen, of dat filosofen die zich bekommeren om arbeidsrechten spreken over het lezen van Heidegger tegen Heidegger. Want eigenlijk zijn veel van de theoretische aannames die de meest bewonderenswaardige drijfveren van woke-aanhangers ondersteunen, afkomstig van de intellectuele beweging die ze het meest verafschuwen. De beste principes van woke, zoals de eis om de wereld vanuit meerdere geografische perspectieven te beschouwen, zijn rechtstreeks afkomstig van de Verlichting. Maar hedendaagse verwerpingen van de Verlichting gaan meestal gepaard met weinig kennis erover. Dit boek is geschreven in de hoop dat filosofie de verwarring die door de postmoderne theorie is ontstaan, kan oplossen – en daarmee onze politieke praktijk kan versterken. Je kunt niet verwachten dat je vooruitgang boekt als je de tak afzaagt waar je zonder het te weten zelf op zit.

Dit is geen wetenschappelijk boek; ik ben me er terdege van bewust hoeveel boeken er zijn geschreven over het merendeel van de vragen die ik onder de loep zal nemen. Mijn onderzoek is niet volledig. Een wetenschappelijk onderzoek zou mijn beweringen over Foucault of Schmitt of de evolutionaire psychologie bemoedigen. In dit boek ben ik niet zozeer geïnteresseerd in de beste interpretatie van deze en andere denkers, als wel in een begrip van hun invloed op de hedendaagse cultuur. Ongetwijfeld zijn er interpretaties die een ruimhartiger lezing van hun denken bieden; ik heb er een aantal gelezen. Maar juist omdat ze complex zijn en tegen de verwachtingen indruisen, zijn het niet de interpretaties die een breed gehoor vinden.

Is het juist geen kenmerk van goede filosofie dat ze vaak complex is en tegen de verwachtingen indruist? Soms. Maar als je een doctorsgraad en veel geduld nodig hebt om een tekst te begrijpen – en dat ook nog in een tijd waarin zelfs schrijvers minder lezen – kun je je moeilijk voorstellen dat dit soort theoretische verhandelingen zo bevrijdend zouden kunnen zijn als ze bedoeld waren. Het belangrijkste onderscheid tussen de beoefenaren van de postmoderne theorie en de Verlichtingsdenkers is misschien wel dat de laatstgenoemden helemaal niet de bedoeling hadden om voor een klein

select publiek te schrijven; ze schreven helder, zonder gebruik van jargon, om zoveel mogelijk lezers te bereiken. (Zelfs Kant, de moeilijkste van alle Verlichtingsdenkers, heeft vijftien volkomen begrijpelijke essays voor een algemeen publiek geschreven.) Ik wil graag in hun voetsporen treden.